

Zákonné poistenie zodpovednosti zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze a pri chorobe z povolania v SR sa zaviedlo od roku 1993. Týmto sa zo zákona zabezpečilo odškodnenie zamestnanca, ktorý utrpel pracovný úraz alebo u ktorého vznikla choroba z povolania bez ohľadu na solventnosť či bankrot zamestnávateľa.

Výkonom tohto poistenia je poverená Sociálna poisťovňa. Výsledkom úsilia prispôsobiť právny rámec odškodnenia pracovných úrazov a chorôb z povolania novým sociálno-ekonomickým podmienkam a zabezpečiť zamestnancov úrazovými dávkami bolo začlenenie úrazového poistenia ako samostatného systému do sociálneho poistenia.¹ Úrazové poistenie tak legislatívne upravuje zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov. Táto právna úprava nemá charakter odškodnenia, spočívajúci v náhrade vzniknutej škody, ale je koncipovaná ako poistný systém prevažne kompenzačného charakteru, ktorý je nadstavbový k niektorým ďalším systémom sociálneho poistenia (pri niektorých druhoch úrazových dávok k dávkam nemocenského poistenia a pri niektorých k dávkam dôchodkového poistenia).²

Úrazové poistenie je poistenie pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu, služobného úrazu a choroby z povolania.

Povinne úrazovo poistený je každý zamestnávateľ, ktorý zamestnáva aspoň jednu fyzickú osobu, okrem zamestnávateľov sudcov a prokurátorov. Povinné úrazové poistenie vzniká zamestnávateľovi odo dňa, keď začne zamestnávať aspoň jednu fyzickú osobu, a trvá do dňa, v ktorom už zamestnávateľ nezamestnáva žiadnu fyzickú osobu. Na účely úrazového poistenia sa považuje za zamestnanca aj fyzická osoba, ktorá vykonáva práce na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Nárok na úrazové dávky z úrazového poistenia³ má

- zamestnanec,
- žiak strednej školy a študent vysokej školy, ktorí utrpeli pracovný úraz alebo im vznikla choroba z povolania pri praktickom vyučovaní v období praxe,
- fyzická osoba združená v Dobrovoľnej požiarnej ochrane Slovenskej republiky a v iných občianskych združeniach, ktorá utrpela pracovný úraz alebo jej vznikla choroba z povolania pri plnení úloh na úseku ochrany pred požiarmi, a člen banského záchranného zboru, ktorý utrpel pracovný úraz alebo mu vznikla choroba z povolania pri činnostiach tohto zboru,
- fyzická osoba, ktorá na výzvu orgánu verejnej moci alebo veliteľa zásahu a podľa jeho pokynov, prípadne s jeho vedomím osobne pomáha pri havárii, živelnnej pohrome a inej mimoriadnej udalosti alebo pri odstraňovaní ich následkov a pri výkone týchto činností utrpela pracovný úraz alebo jej vznikla choroba z povolania,

¹Novotná, E., Rišňovský, L.: Úrazové poistenie. Manažment, mzdy a financie, ročník 11, 2004.

²Hrubšová, D.: Vecné dávky úrazového poistenia. Národné poistenie, č. 7/2005, s. 6.

³Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení.

- dobrovoľný zdravotník Slovenského Červeného kríža alebo inej právnickej osoby, ktorý utrpel pracovný úraz alebo mu vznikla choroba z povolania pri výkone zdravotníckych služieb pri športovom podujatí alebo spoločenskom podujatí,
- dobrovoľný člen horskej služby alebo iná fyzická osoba, ktorá na výzvu horskej služby a podľa jej pokynov osobne pomáhala pri záchranej akcii v teréne a pri výkone tejto činnosti utrpela pracovný úraz alebo jej vznikla choroba z povolania,
- manžel alebo manželka, nezaopatrené dieťa po zosnulej fyzickej osobe alebo osoba, voči ktorej mala táto fyzická osoba v čase úmrtia vyživovaciu povinnosť.

V prechodnom období, do 31. 12. 2013, zamestnávateľ platí poisťné na úrazové poisťenie vo výške 0,8 % z vymeriavacieho základu dosiahnutého v rozhodujúcom období, ktorým je kalendárny mesiac, za ktorý platí poisťné. Vymeriavací základ, z ktorého zamestnávateľ platí poisťné na úrazové poisťenie, nie je obmedzený. Do vymeriavacieho základu sa zahŕňa aj odmena zamestnanca za prácu, ktorú vykonáva na základe dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru (dohoda o vykonaní práce, dohoda o pracovnej činnosti, dohoda o brigádnickej práci študentov). V tomto období sa neposkytuje prirážka ani zľava na poisťnom. Po uplynutí prechodného obdobia bude táto jednotná sadzba nahradená diferencovanými sadzbami poisťného od 0,3 % do 2,1 % priradenými k desiatim nebezpečnostným triedam s rovnomerne stanovenou diferenciou 0,2 %. Každý zamestnávateľ bude zaradený do jednej z desiatich nebezpečnostných tried podľa prevažujúcej ekonomickej činnosti, ktorú vykonáva, a podľa toho bude platiť poisťné na úrazové poisťenie určené percentuálnou sadzbou zodpovedajúcou príslušnej nebezpečnostnej triede z vymeriavacieho základu. Zamestnávateľovi bude možné uložiť prirážku k poisťnému alebo poskytovať zľavu na poisťnom, a to v závislosti od početnosti a závažnosti pracovných úrazov a chorôb z povolania, príčin ich vzniku a ďalších jednoznačne stanovených kritérií u konkrétneho zamestnávateľa v porovnaní s priemernými hodnotami rovnakých hodnotiacich kritérií za všetkých zamestnávateľov zahrnutých do rovnakej skupiny. Prirážka alebo zľava sa určuje v percentách k poisťnému, pričom prirážka sa môže pohybovať v rozmedzí od 1 % do 4 % a zľava sa poskytuje od 0,5 % do 2 % z poisťného.

Poskytovanie úrazových dávok peňažného charakteru predstavuje v zásade nadstavbu k poskytovaniu nemocenských a dôchodkových dávok. Úrazové dávky peňažného charakteru majú obligatórny (nárokovateľný) charakter, zatiaľ čo právna úprava úrazových dávok vecného charakteru (rehabilitácia a pracovná rekvalifikácia) je založená na fakultatívnom (dobrovoľnom) princípe. Nárok na úrazové dávky za podmienok ustanovených zákonom majú aj najbližší pozostalí po fyzickej osobe a tiež osoby, voči ktorým mala táto osoba v čase úmrtia vyživovaciu povinnosť.

Úrazové dávky peňažného charakteru sa počítajú v zásade z denného vymeriavacieho základu zisteného z rozhodujúceho obdobia. Denný vymeriavací základ sa určí ako podiel súčtu vymeriavacích základov zamestnanca, ktorý dosiahol u zamestnávateľa zodpovedného za škodu pri pracovnom úraze alebo chorobe z povolania, a počtu kalendárnych dní rozhodujúceho obdobia.

Z úrazového poisťenia sa poskytujú tieto úrazové dávky:

- úrazový príplatok,
- úrazová renta,
- jednorazové vyrovnanie,
- pozostalostná úrazová renta,
- jednorazové odškodnenie,
- pracovná rehabilitácia a rehabilitačné,
- rekvalifikácia a rekvalifikačné,
- náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia,
- náhrada nákladov spojených s liečením,
- náhrada nákladov spojených s pohrebom.

Nárok na úrazové dávky nevzniká zamestnancovi, ak sa jeho zamestnávateľ zbaví zodpovednosti za poškodenie zdravia alebo smrť poškodeného.

Úrazový príplatok

Poškodený, ktorý bol v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania uznaný za dočasne práceneschopného, má nárok na úrazový príplatok od prvého dňa dočasnej pracovnej neschopnosti, ak sa poškodenému vypláca náhrada príjmu poskytovaná zamestnávateľom alebo nemocenské z nemocenského poistenia. Úrazový príplatok má tak nadstavbový charakter. Poskytuje sa za dni a jeho výška je 55 % denného vymeriavacieho základu od prvého až do tretieho dňa tejto dočasnej pracovnej neschopnosti a 25 % denného vymeriavacieho základu od štvrtého dňa dočasnej pracovnej neschopnosti vzniknutej v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

Úrazová renta

Vznik nároku na úrazovú rentu je podmienený viac ako 40-percentným poklesom schopnosti vykonávať doterajšiu činnosť poškodeného dôsledkom pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Suma úrazovej renty sa určí ako súčin 30,4167 násobku sumy zodpovedajúcej 80 % denného vymeriavacieho základu poškodeného a koeficientu určeného ako podiel hodnoty percentuálneho poklesu pracovnej schopnosti a čísla 100. Ak je poškodený poberateľom invalidného dôchodku, zníži sa mu úrazová renta o túto sumu.

Jednorazové vyrovnanie

Poskytovaním jednorazového vyrovnania sa nahrádza poškodenie zdravia v rozsahu, ktorý nezakladá nárok na úrazovú rentu a jeho účelom je pomôcť poškodenému prispôbiť sa zmeneným zdravotným, prípadne pracovným podmienkam. Nárok na túto dávku sa podmieňuje poklesom pracovnej schopnosti najmenej 10 %, ale nepresahujúcim 40 %, ktorý

je zavinený pracovným úrazom alebo chorobou z povolania. Výška tejto dávky sa určí ako súčin 365-násobku denného vymeriavacieho základu a koeficientu určeného ako podiel hodnoty percentuálneho poklesu pracovnej schopnosti a čísla 100.

Jednorazové odškodnenie

Na preklenie nepriaznivej finančnej situácie rodiny, spôsobenej stratou príjmu poškodeného, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, sa poskytuje manželke/manželovi a nezaopatreným deťom odškodnenie jednorazovými sumami, ktorými sa má rodine umožniť prispôbiť sa zmeneným životným podmienkam. Suma jednorazového odškodnenia manželky/manžela je 730-násobok denného vymeriavacieho základu, najviac však 50 374,90 €. Pre každé nezaopatrené dieťa sa poskytuje polovica sumy jednorazového odškodnenia manželky/manžela, ale úhrn súm jednorazového odškodnenia nezaopatrených detí nesmie tiež presiahnuť 50 374,90 €. Maximálne sumy jednorazového odškodnenia sa zvyšujú každoročne s účinnosťou od 1. januára, výška valorizácie závisí od medziročného rastu spotrebiteľských cien a medziročného rastu priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR vykázaným Štatistickým úradom SR za prvý polrok kalendárneho roka, ktorý predchádza kalendárnemu roku, v ktorom sa zvyšovanie vykonáva.⁴

Pozostalostná úrazová renta

Účelom pozostalostnej úrazovej renty je nahradiť škodu fyzickým osobám, voči ktorým mal poškodený v čase smrti vyživovaciu povinnosť. Z uvedeného dôvodu je suma pozostalostnej úrazovej renty určená sumou výživného alebo príspevku na výživné a dĺžka obdobia jej poskytovania je určená dĺžkou obdobia, počas ktorého mala trvať vyživovacia povinnosť. Suma pozostalostnej úrazovej renty alebo úhrn súm pozostalostných úrazových rent po tom istom poškodenom však nesmie presiahnuť sumu úrazovej renty, na ktorú mal alebo by mal poškodený nárok pri 100-percentnej strate pracovnej schopnosti.

Pracovná rehabilitácia a rehabilitačné

Pracovná rehabilitácia môže byť poskytnutá poškodenému, ktorý v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania má pokles pracovnej schopnosti, ak podľa posudkového lekára možno predpokladať jeho opätovné zaradenie do pracovného procesu. Pod pracovnou rehabilitáciou sa rozumie výcvik potrebný na získanie pracovnej schopnosti na výkon doterajšej činnosti poškodeného alebo inej pre neho vhodnej činnosti. Iná vhodná činnosť poškodeného je činnosť zamestnanca alebo činnosť fyzickej osoby zodpovedajúca zdravotnej spôsobilosti poškodeného na prácu s prihliadnutím na jeho vek, pracovné schopnosti a kvalifikáciu.

Pracovnú rehabilitáciu pre poškodeného zabezpečuje Sociálna poisťovňa u zamestnávateľa poškodeného, v zdravotníckom zariadení alebo v inom odbornom zariadení na poskytovanie pracovnej rehabilitácie.

⁴Pongráczová, E.-Šipikalová, S.: *Sociálne zabezpečenie*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013.

Ako náhrada straty príjmu zo zárobkovej činnosti sa vypláca poškodenému rehabilitačné vo výške 80 % denného vymeriavacieho základu poškodeného za každý deň trvania pracovnej rehabilitácie okrem dní, v ktorých sa poškodený nezúčastnil na pracovnej rehabilitácii bez vážneho dôvodu uznaného Sociálnou poisťovňou alebo v ktorých mal priebeh rehabilitácie; za ktoré mal poškodený nárok na náhradu príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca alebo počas ktorých bola pracovná rehabilitácia prerušená. Ak sa poberateľovi rehabilitačného vypláca súčasne predčasný starobný dôchodok alebo invalidný dôchodok, suma rehabilitačného sa zníži o tieto sumy dôchodkových dávok.

Rekvalifikácia a rekvalifikačné

Rekvalifikácia môže byť poskytnutá poškodenému, ktorý v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania má pokles pracovnej schopnosti, ak podľa posudkového lekára možno predpokladať jeho opätovné zaradenie do pracovného procesu. Ide o zmenu doterajšej kvalifikácie poškodeného, ktorú treba zabezpečiť získaním nových znalostí a zručností, teoretickou alebo praktickou prípravou umožňujúcou jeho pracovné uplatnenie v inej vhodnej činnosti.

Na rozsah poskytovania rekvalifikácie a na jej prerušenie platia rovnaké zásady ako na pracovnú rehabilitáciu. Rekvalifikáciu zabezpečuje Sociálna poisťovňa vo vzdelávacom zariadení na výkon rekvalifikácie, pričom pri výbere tohto zariadenia sa bude orientovať predovšetkým na zariadenia, ktoré majú na konkrétnu vzdelávaciu aktivitu vhodnú pre poškodeného, potvrdenie o akreditácii, vydané Akreditačnou komisiou MŠ SR.⁵ Počas rekvalifikácie poberá poškodený rekvalifikačné, ktoré sa určí rovnako ako rehabilitačné.

Náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia

Náhrada za bolesť musí byť primeraná zistenému poškodeniu na zdraví, spôsobenému pracovným úrazom alebo chorobou z povolania, priebehu liečenia alebo odstraňovania jeho následkov.⁶ Poskytuje sa na základe lekárskeho posudku, kde sa bolesť hodnotí určitým počtom bodov podľa sadzieb bodového hodnotenia. U poškodeného, ktorý utrpel súčasne viac poškodení na zdraví, sa hodnotí bolesť za každé poškodenie na zdraví osobitne, pričom bodové hodnotenia sa sčítajú.

Náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia musí byť primeraná povahe následkov a ich predpokladanému vývoju v rozsahu, v akom sú obmedzené možnosti poškodeného uplatniť sa v živote a spoločnosti. Sadzby bodového hodnotenia, ktorými sa hodnotí sťaženie spoločenského uplatnenia pre úraz, sú stanovené v prílohe zákona. Sťaženie spoločenského uplatnenia sa posudzuje spravidla až po uplynutí jedného roka od poškodenia zdravia. Výška náhrady za bolesť a výška náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia sa určujú sumou 2 % z priemernej mesačnej mzdy národného hospodárstva zistenej ŠÚ SR za kalendárny rok predchádzajúci roku, v ktorom vznikol nárok na náhradu, za jeden bod. Ministerstvo zdravotníctva SR ustanoví výšku náhrady za bolesť a výšku náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia opatrením vyhláseným v Zbierke zákonov SR uverejnením

⁵ Pipová, B.: *Vecné dávky úrazového poistenia. Národné poistenie* 7/2005, s. 8.

⁶ Oslanská, S.: *Náhrada za bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia. Národné poistenie* 8/2006, s. 6.

oznámenia o jeho vydaní najneskôr do 31. mája príslušného kalendárneho roka. V roku 2012 bola hodnota jedného bodu vo výške 15,72 €. Náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia sa poskytujú jednorazovo.

Náhrada nákladov spojených s liečením

Poškodený má nárok na náhradu nákladov spojených s liečením, ktoré účelne vynaložil na svoje liečenie v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania na základe odporúčania odborného lekára a ktoré sa neuhrádzajú zo zdravotného poistenia, v maximálnej výške 25 187,50 €. Táto horná hranica sa zvyšuje vždy k 1. januáru nasledujúceho kalendárneho roka.

Náhrada nákladov spojených s pohrebom

Keď poškodený v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania zomrie, tak osoba, ktorá uhradila náklady spojené s pohrebom, má nárok na ich náhradu. Suma náhrady nákladov je najviac 2 519,- €.

Ďalej osoba, ktorá žila s poškodeným ku dňu jeho smrti v domácnosti, ako i nezaopatrené dieťa poškodeného majú nárok na náhradu jednej tretiny výdavkov vynaložených na smútočné ošatenie a cestovných výdavkov vynaložených na ich prepravu z miesta trvalého pobytu na miesto pohrebu a späť. Výška týchto náhrad pre všetky osoby a nezaopatrené deti nesmie presiahnuť 2 519,- €.

Očakávaným ekonomickým efektom nástrojov úrazového poistenia, ktoré predstavujú na jednej strane alternatívnu možnosť znižovať odvodové zaťaženie zamestnávateľa a na strane druhej vyvíjať ekonomický tlak na zmenu jeho nedostatočného prístupu k riešeniu problémov spôsobujúcich pracovné úrazy a choroby z povolania, je pokles výskytu pracovných úrazov a chorôb z povolania s ich negatívnymi následkami.

Záver

Prvé systematické snahy o ochranu občanov pred následkami pracovných úrazov a chorôb z povolania sa objavili v jednotlivých štátoch už od konca 19. storočia, kedy sa datujú. Spoločnou črtou úrazového poistenia v jednotlivých krajinách je snaha chrániť ľudské zdroje a kompenzovať vzniknuté škody v podobe pracovných úrazov alebo chorôb z povolania. Podobnosť vidíme aj v spôsobe platenia poistného (povinnosť zamestnávateľa) a v dávkovom systéme. Zákonné poistenie zodpovednosti zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze a pri chorobe z povolania v SR má za cieľ ochraňovať zamestnávateľa pred rizikom ekonomickej záťaže v prípade vzniku pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Dávky plynúce zamestnancom majú nadstavbový alebo kompenzačný charakter a pomáhajú im preklenúť nepriaznivú finančnú situáciu v dôsledku výpadku príjmu zo zárobkovej činnosti.